

SINT MARTINUSKERK TE WIRDUM

Wirdum is een terpdorp dat in de vroege middeleeuwen is ontstaan. In oude beschrijvingen wordt het een dorp met aanzien genoemd door een groot aantal herenhuizen, rijke boerderijen en staten, door een deftige kerk waar twee torens bij staan en door de uitgestrekte vruchtbare weilanden. Midden in het dorp staat de Martinuskerk op een niet afgegraven deel van de terp. Rond de kerkterp en aan twee parallel lopende straten, de *greate* en *lytse buorren*, vonden de vroegste bouwactiviteiten plaats. Dit geheel zorgt ervoor dat er een heel mooi dorpscentrum is ontstaan.

Exterieur

Ooit was de kerk van Wirdum in Friesland een uniek gebouw dat niet één maar twee torens bezat; één op de gewone plaats aan de westzijde en een andere tegen de zuidoostgevel. In de volksmond wordt gezegd dat de bouw van beide torens is bekostigd uit legaten van twee zusters. De westelijke toren is in 1688 in opdracht van de kerkvoogden afgebroken; zij hadden geld nodig. Dit leverde 1395 ton tufsteen op die verkocht is aan de cementindustrie in Makkum voor 479.000 gulden. Sinds die tijd dragen de Wirdumers de bijnaam "*Tuorkefretters*" (torenvreters).

Landschapstimmerman Pieter Jansen zorgde ervoor dat in 1716 de westelijke gevel weer aanzien kreeg. De daarin geplaatste portiek kreeg natuurstenen versieringen in de vorm van een gebroken fronton, een siervaas en een alliantiewapen van de fam. Sybrandy.

De westelijke toren was in het begin van de 19de eeuw zeer bouwvallig. De Wirdumer flooreenplichtigen moesten op voorstel van de kerkvoogden kiezen tussen plaatsing van een koepel op de kerk of herbouw van de toren. Ze stemden voor een nieuwe toren die in 1806 werd opgetrokken en, in plaats van het oude zadeldak, een ingesnoerde spits als afdekking kreeg. Het is een zeer fors, drie geledingen tellend bouwwerk. Om de bouwkosten te kunnen betalen moest de kerkvoogdij twee boerderijen verkopen. In de toren hangen twee luidklokken. De grote klok werd in 1727 gegoten door J.A. de Grave; de kleine, veel oudere klok, stamt uit

1338 en is gegoten door Stefanus. Het is een wonder dat beide klokken de tweede wereldoorlog hebben overleefd.

Het kerkgebouw dateert uit de tweede helft van de 13de eeuw, hoewel tufsteen o.a. in de noordmuur nog sporen laat zien uit de 12de eeuw. Het muurwerk is vrijwel overal door reparaties en beklampingen verstopt geraakt. Het vijfzijdig gesloten koor laat zich als oudste deel kennen met fragmenten rondboogfries. Veel later werden daar grote spitsboogvensters in aangebracht. In de 13de eeuw kwam de noordelijke aanbouw tot stand, de zogeheten *Oenem- Camminghakapel* die drie grote korfbogige spaarnissen bezit. Ook aan de zuidzijde kwam een kapelachtige uitbouw. Inwendig zijn ze beide door een scheiboog met het schip verbonden. De zuidelijke aanbouw is in de 14de eeuw door een toren vervangen.

Interieur

Ruimtelijk gezien maakt het interieur van de kerk indruk, wat vooral wordt veroorzaakt door beide kapellen (nissen). De noorder uitbouw is de begraafkapel geweest van de Oenema's en daarna van de Cammingha's. Hier stond ook het familie altaar. Na de restauratie van 1983 maken de noorder kapel en ook gedeeltelijk de zuidkapel weer deel uit van de kerk. Hier hangt nu een Kruisbeeld dat in 1984 door Jan Murk de Vries is vervaardigd. In dit gedeelte is ook de toegang tot de toren gemaakt. Helaas moest dit ten koste gaan van het " *hûnegat* ", een detentie cel. Het inwendige wordt gedekt door een houten tongewelf. Het kerkinterieur heeft een grotendeels 19de eeuwse-inrichting waartoe ook de preekstoel behoort. De kerk bevat verder een groot aantal herenbanken die hoofdzakelijk 19de eeuws zijn, maar sommige bevatten 17de eeuwse elementen en één heeft in het ruggeschot gesneden toogpanelen met wapens. In de kerk bevinden zich twee rouwbordjes, overblijfselen van een serie rouwborden die de kerk sierden voor de Franse tijd .De koperen kronen dateren van 1776.

Grafzerken

Indrukwekkend is het grote aantal, vaak fraaie grafzerken in de vloer van de kerk. Vrijwel alle stijlen uit de geschiedenis van de Friese zerkbeeldhouwkunst zijn vertegenwoordigd. Het oudste exemplaar is de

zandstenen gotische priesterzerk van Fercke van Aytta , pastoor te Wirdum, overleden in 1500. Eén van de fraaiste renaissancezerken van Friesland is die voor Wittio van Camstra, in 1558 vervaardigd door Vincent Lucas. Verder zijn er nog de twee portretzerken in het koor, met op de ene de afbeelding van Wytze van Cammingha en zijn vrouw Rixt Roorda (1616) en een barok exemplaar met Julius van Eysinga in volle wapenrusting in hoogrelief uit omstreeks 1640.

Orgel

Het monumentale orgel is de trots van de kerk. Het instrument bevat onderdelen van een orgel dat in 1688 werd gebouwd door Harmen Janszoon uit Berlikum. De vergroting van het orgel werd in 1788 uitgevoerd door de bekende firma van Dam te Leeuwarden. Van Dam maakte nieuwe windladen, nieuwe mechanieken, nieuwe klavieren en een nieuwe onderkas. De eerste aanblik van het orgel is zonder meer overrompend; het front is, in verhouding tot de grootte, overdadig van ornamiëk voorzien. Het snijwerk van de orgelkas in Lodewijk XVI stijl is van de hand van Jacob Swaluwe, schrijnwerker te Leeuwarden. Op de toren van het hoofdwerk zijn de harpspelende koning David en twee siervazen geplaatst. De torens van het rugwerk dragen musicerende putti en obelisk, waaraan muziekinstrumenten zijn bevestigd . In 1873 werd het orgel ingrijpend vernieuwd door Willem Hardorff. In 1993 vond de laatste restauratie plaats door de firma Bakker & Timmenga te Leeuwarden. Het orgel werd toen weer teruggebracht naar de toestand van 1873.

Dispositie

Hoofdwerk	C-c3	Rugwerk	C-c3
Prestant	8	Fluitdoes	8
Holpijp	8	Prestant	4
Octaaf	4	Fluit	4
Quint	3	Octaaf	2
Roerfluit	4	Viool de Gambe	8 disc
Mixtuur bas/disc	3	Dulciaan	8
Superoctaaf	2		
Fluit	2		
Trompet bas/disc	8		

Pedaal aangehangen aan Hoofdwerk C-d1
Speelhulpen
Klavierkoppel Afsluitingen 2
x Tremulant Windloser

Sytske Kooij-Jacobsma, 16 maart 2016

Literatuur :

- College van Kerkrentmeesters;
- “Middeleeuwse kerken”; Peter Karstkarel.

Artikel : SAFT Sytse ten Hoeve.